

שלושים מצוות שנשים פטורות מהן

מצוות הבן על האב

1. מילה
2. פדיון הבן
3. תלמוד תורה
4. פריה ורביה
5. מורא וכיבוד אב ואם

מצוות עשה שהזמן גרמן

1. מקור לפטור
2. האם הכלל מוסכם?
3. סברת הפטור

מצוות לא תעשה שנשים פטורות מהן

1. בל תטמא למתים
2. בל תקיף ובל תשחית

מצוות שבמקדש

1. סמיכה
2. תנופה

מצוות שונות

סיכום

בתשובות הגאונים מהדורת ליק (סימן קכ) מובאת מסורת בשם ר' סעדיה גאון וכתוב שם כך¹:

---

¹היחיד שמצאתי שדן בתשובה זאת הוא ר' ירוחם פערלא בפירושו לספר המצוות של רס"ג, ח"א עמ' 237 – 243, בסיום דבריו כותב "שאין כדאי להאריך בזה יותר ודברי רבנו הרי"ץ אבן גיאת ז"ל אי אפשר לי להולמם וצע"ג אצלי. ולבאר דברי רבנו הגאון ז"ל (רס"ג) שם ולצמצם חשבונו ולבאר גדרן של שלשים מצוות אלו אכמ"ל, ויתבאר אצלנו במקום אחר בזה", ולא הצלחתי למצוא את אותו מקום אחר שביאר את הדברים וייתכן שמקור זה כלל לא יצא לאור, וחבל.

כתב רבנו סעדיה גאון ז"ל שלשים מצות הן שהאנשים חייבים והנשים פטורות, ולא פירש אותן. והרב ר' יצחק בן גיאת כתב פירושן ואלו הן. מילה. והראה. ויוצא צבא כל זכר. ושקלים כל העובר על הפקודים. פדיון בכור. ואיש כי תצא ממנו שכבת זרע. והכהן שלא יטמא לקרובו בני אהרן ולא בנות אהרן.² וחייב האב למול את בנו לפדותו וללמדו תורה אבל לא האם. סוכה. לולב. שופר. ציצית. ק"ש תפילין. ותלמוד תורה. פריה ורביה. מורא אב ואם וכבוד אב ואם שכיון שנשאת רשות אחרים עליה. הקפת הראש. השחתת זקן. הסמיכות והתנופות וההגשות והקמיצות וההקטרות והמליקות והקבלות וההזאות נוהגות באנשים ולא בנשים. כל אלו שלשים מצות.

הגמרא בקידושין בדפים כט עד לו עוסקת בעשרים ושבע מתוך שלושים המצוות שמובאות כאן. כך שבהחלט אפשר להגדיר את הדפים האלו בגמרא בתור המקור המרכזי למניין של הרי"ף גיאת, ובכלל לנושא של פטור נשים במצוות. לאורך המאמר ננסה לחלק את המצוות האלו לקבוצות, ולבאר את מקור הפטור ואת סברתו בכל מצווה כפי שיעלה בידינו.³ החלוקה היא לפי קבוצות שבאות לידי ביטוי בתוך המשניות בקידושין. להלן נדון בכל קבוצה בפני עצמה, וכמעט בכל מצווה בפני עצמה:

- א. מצוות הבן על האב – מילה, פדיון בכור, חייב האב למול את בנו, לפדותו וללמדו תורה. תלמוד תורה, פריה ורביה. מורא אב ואם וכבוד אב ואם (9).
- ב. מצוות עשה שהזמן גרמן – הראייה, סוכה, לולב, שופר, ציצית, ק"ש, תפילין (7).
- ג. מצוות לא תעשה שנשים פטורות – הכהן שיטמא לקרובו, בני אהרן ולא בנות אהרן, הקפת הראש, השחתת הזקן (3).
- ד. מצוות שבמקדש – הסמיכות והתנופות וההגשות והקמיצות וההקטרות והמליקות והקבלות וההזאות (8).
- ה. שונות – יוצא צבא כל זכר, שקלים כל העובר על הפקודים, איש כי תצא ממנו שכבת זרע (3).

² הנוסח כאן קשה ולכאורה צריך להיות 'שלא יטמא אלא לקרובו' או משהו דומה לזה, בכל אופן ברור שהוא מתייחס לדין האומר שאיסור טומאה מתייחס רק לכהנים ולא לכהנות.

³ רוב הביאורים שמובאים כאן לפניכם לובנו בשיעור גמרא שהועבר ביום לימוד נשים בירוחם בשנת ה'תשס"ה, ההתעניינות והשותפות של הלומדות תרמה רבות להבנת הדברים, ועל זאת תודתי.

מצוות הבן על האב

המשנה (קידושין כט ע"א) פותחת בחלוקה בין מצוות הבן על האב לבין מצוות האב על הבן. לפי הגירסא לפנינו בבבלי, נשים פטורות במצוות הבן על האב וחייבות במצוות האב על הבן. הגמרא מתלבטת מה משמעות הביטוי מצוות הבן על האב ומבארת כך:

אמר רב יהודה, הכי קאמר: כל מצות הבן המוטלת על האב לעשות לבנו - אנשים חייבין, ונשים פטורות. תנינא להא דת"ר: האב חייב בבנו למולו, ולפדותו, וללמדו תורה, ולהשיאו אשה, וללמדו אומנות; וי"א: אף להשיטו במים...

בנוסח המשנה של הירושלמי הגירסא שונה, לפי הכתוב שם נשים פטורות במצוות האב על הבן וחייבות במצוות הבן על האב. לכאורה היה ניתן להבין שיש מחלוקת בין הגירסאות במה נשים חייבות ובמה הן פטורות. אבל, מייד לאחר מכן הירושלמי מביא ברייתא דומה לברייתא שמובאת בבבלי ומפרטת את אותה רשימה של מצוות בתור מצוות ש'האב חייב לעשות לבנו'. אם כן, מפורש שאין מחלוקת למעשה באלו מצוות נשים פטורות אלא רק בשאלה מה הכינוי של הקבוצה, האם מצוות אלו מכונות הבן על האב (בבלי) או האב על הבן (ירושלמי).

למרות האמור לעיל נראה שיש הבדל עיוני בין שני הכינויים. כל המצוות שאנו מדברים עליהן האב יכול לעשות לבנו ואם לא עשה כן הבן יקיים את המצווה כשיגדל. נשאלת השאלה היכן הוא הקיום העיקרי של המצווה, במעשה האב כשהבן קטן או במעשה הבן לעצמו כשהיה גדול? לפי הנוסח בבבלי שאלו 'מצוות הבן המוטלות על האב לעשות לבנו', נראה שעיקר המצווה היא בעצם של הבן. כאשר הוא קטן ואינו יכול לקיים אותה בכוחות עצמו, האב עוזר לו לקיים אותה. לעומת זאת, לפי הנוסח בירושלמי שאלו מצוות ש'האב חייב לעשות לבנו', נראה שבעיקרן הן מצוות של האב, אלא שאם הוא לא קיים אותן כאשר הן היו אמורות להתבצע, הבן חייב למלא את מקומו של האב ולעשות כן לעצמו. למרות שכל המצוות הללו מובאות במשנה כקבוצה אחת, הגמרא לא מחפשת מקור משותף לפטור של נשים במצוות אלו, אלא לומדת כל אחת בנפרד ממקור שונה⁴. נלך במאמר בעקבות הגמרא ונדון בכל מצווה ומצווה בפני עצמה.

---

⁴ בשונה ממה שנראה בהמשך לגבי מצוות עשה שהזמן גרמן. שם הגמרא מחפשת מקור אחד לפטור של נשים בכל מצוות עשה שהזמן גרמן ונדון בכך בהמשך.

מילה

הגמרא בקידושין כט ע"א דנה על הפטור של נשים במצוות מילה וכותבת כך: "איהי מנלן דלא מיחייבא? דכתיב: (בראשית כא,ד) כאשר צוה אותו אלהים, אותו - ולא אותה. אשכחן מיד, לדורות מנלן? תנא דבי ר' ישמעאל: כל מקום שנאמר צו - אינו אלא זירוז מיד ולדורות", הגמרא מביאה מקור רק לעובדה שאשה לא צריכה למול את בנה ואין היא מתייחסת לשאלה למה אין מצוות מילה באשה עצמה.⁵

המאירי (קידושין כט ע"א ד"ה המשנה השמינית) מביא טעם כולל לכל מצוות הבן על האב וכותב "שמאחר שאין מצוות בהן לעצמן אינן מצוות בהן לבניהן, והרי מילה ופדיון אינן בנקבות...", זאת אומרת שאשה אינה חייבת למול את בנה מכיוון שלא שייכת בה עצמה מצוות מילה.⁶ אפשר לומר ששני המקורות תופסים בצורה שונה את יסוד מצוות מילה בהתאם לשתי האפשרויות שהבאנו למעלה בכל מצוות הבן על האב. לפי הטעם של הגמרא, עיקר מצוות מילה היא שהאב ימול את בנו ולכן תיאורטית אפשר היה לחייב גם את האם וצריך פסוק כדי לפטור אותה.⁷ לפי טעמו של המאירי עיקר המצווה היא מה שמחוייב האדם למול את עצמו, ולכן ברור שאשה שאינה מצווה בזה לעצמה לא מצווה לעשות כן לבנה.⁸

הרי"ף גיאת במניינו מביא את מצוות מילה בתור שתי מצוות שונות: הראשונה - מילה, השנייה - למול את בנו. בשתייהן נשים פטורות. ההבנה הפשוטה היא שהכוונה בביטוי 'מילה' זה למול את עצמו.⁹ לכאורה יש להקשות: הרי אין מילה שייכת בנשים כלל ולמה צריך פסוק לפטור אותן? בנוסף לזה, גם הגמרא לא הביאה מקור לדין זה? הגר"י פערלא (ח"א עמ' 237) מציע תירוץ וכותב שיש נפקא מינה לעבדים: אם אשה פטורה ממילת עצמה מפני שאין היא שייכת לזה כלל אז עבדים, ששייכים במילה יהיו חייבים¹⁰. אבל, אם התורה פטרה את האשה, גם עבדים יהיו פטורים שהרי הם חייבים במצוות כאשה.¹¹

⁵ אפשר היה לטעון לכאורה שמילה לא שייכת כלל באשה, אבל עדיין השאלה במקומה עומדת למה התורה לא ציוותה לעשות באישה מעשה מקביל למילה אצל הגבר.

⁶ וצריך עיון מדוע המאירי הביא טעם אחר ממה שמפורש בגמרא.

⁷ מתאים דווקא לגירסא של הירושלמי.

⁸ מסתבר יותר לפי הגירסא של הבבלי בנוסח המשנה.

⁹ אפשר לומר שהכוונה במילה היא למול את העבדים (ובאמת רס"ג בספר המצוות (מ"ע לב) מונה את זה למצווה בפני עצמה), ואז מתחדש כאן שאם לאשה יש עבדים אין היא צריכה למול אותם ועוד צ"ע.

¹⁰ כעין מה שכתב הרמב"ם בפרק יב, בהלכות עבודה זרה לעניין השחתת הזקן אצל עבדים.

¹¹ סוגיא נוספת שאפשר לתלות בחקירה זאת היא הגמרא בשבת קח ע"א שדנה בשאלה מהו המקור לזה שמילה נעשית באותו מקום וכותבת כך: "כתנאי: מניין למילה שבאותו מקום - נאמר כאן ערלתו ונאמר להלן ערלתו

כאשר אנו דנים על חיוב נשים במצוות מילה, יש לעסוק בשאלה נוספת - האם אשה כשרה למול?

הגמרא במסכת עבודה זרה (כז ע"א) מביאה בנושא זה מחלוקת אמוראים:

איתמר: מניין למילה בעובד כוכבים שהיא פסולה? דרו בר פפא משמיה דרב אמר: ואתה את בריתי תשמור; ורבי יוחנן: המול ימול. מאי בינייהו?... אלא איכא בינייהו: אשה, למ"ד ואתה את בריתי תשמור - ליכא, דאשה לאו בת מילה היא, ולמ"ד המול ימול - איכא, דאשה כמאן דמהילא דמיא. ומי איכא למאן דאמר אשה לא? והכתיב: (שמות ד, כה) ותקח צפורה צר! קרי ביה ותקח. והכתיב: ותכרות! קרי ביה ותכרת, דאמרה לאיניש אחרינא ועבד. ואיבעית אימא: אתיא איהי ואתחלה, ואתא משה ואגמרה.

נראה לפרש שהמחלוקת היא האם מסתכלים על הפעולה או על התוצאה. רב סובר שמסתכלים על הפעולה ומכיוון שלא עשו באשה את פעולת המילה, אין היא יכולה למול אחרים. ר' יוחנן טוען שאין הפעולה עיקר, אשה נחשבת כמהולה גם בלי שעשו בה שום פעולה ולכן אין בעיה שהיא תמול אחרים.

פדיון הבן

הגמרא בקידושין (כט ע"א) דנה על פטור נשים בפדיון הבן וכותבת כך:

ואיהי מנלן דלא מיפקדה? דכתיב: תִּפְדֶּה תִּפְדֶּה, כל שמצווה לפדות את עצמו - מצווה לפדות את אחרים, וכל שאינו מצווה לפדות את עצמו - אינו מצווה לפדות אחרים. ואיהי מנלן דלא מיחייבא למיפרק נפשה? דכתיב: תִּפְדֶּה תִּפְדֶּה, כל שאחרים מצווים לפדותו - מצווה לפדות את עצמו, וכל שאין אחרים מצווים לפדותו - אין מצווה לפדות את עצמו. ומניין שאין אחרים מצווין לפדותה? דאמר קרא: (שמות לד, כ) כל בכור בניך תפדה, בניך - ולא בנותיך.

מה לחלן דבר שעושה פרי, אף כאן דבר שעושה פרי, דברי רבי יאשיה. רבי נתן אומר: אינו צריך, הרי הוא אומר (בראשית יז, יב) וערל זכר אשר לא ימול את בשר ערלתו - מקום שניכר בין זכרות לנקבות. "לכאורה לפי הדעה השנייה הגדרת המקום של המילה היא בדיוק במקום שניכר בין זכרות לנקבות, ואם כן ודאי שאשה לא שייכת כלל במצוות מילה ואין מקום לפטור אותה בזה. לפי הדעה הראשונה שמילה היא במקום שעושה פרי לכאורה אפשר להעלות על הדעת שגם באשה נצריך מעשה מסוים באותו מקום, ולפי זה יש מקום להביא מקור שפוטור אשה מלמול את עצמה.

יש כאן שלושה שלבים בלימוד¹²:

הראשון – 'בניך ולא בנותיך', מכאן שהאב לא חייב לפדות את בנותיו.

השני – דיוק של תפדה תיפדה ממנו לומדים שאשה לא חייבת לפדות את עצמה.

השלישי – הדיוק של תיפדה תפדה ממנו לומדים שהאם לא חייבת לפדות את בניה.

הרי"ץ גיאת מונה את פדיון הבן בתור שתי מצוות שהאשה פטורה מהן¹³: פדיון בכור, לפדותו. הביאור פשוט שבמצווה הראשונה הרי"ץ גיאת מתכוון לכך שאין אישה בכורה צריכה לפדות את עצמה; במצווה השנייה הרי"ת גיאת מתכוון לכך שאשה אינה מצוה לפדות את בנה הבכור.

תלמוד תורה

הגמרא בקידושין (כט ע"ב) דנה על פטור נשים במצוות תלמוד תורה וכותבת כך:

איהי מנלן דלא מיחייבא? דכתיב: ולימדתם ולמדתם, כל שמצווה ללמוד - מצווה ללמד, וכל שאינו מצווה ללמוד - אינו מצווה ללמד. ואיהי מנלן דלא מיחייבה למילף נפשה? דכתיב: ולימדתם ולמדתם, כל שאחרים מצווין ללמדו - מצווה ללמד את עצמו, וכל שאין אחרים מצווין ללמדו - אין מצווה ללמד את עצמו. ומנין שאין אחרים מצווין ללמדה? דאמר קרא (דברים יא, יט): ולמדתם אותם את בניכם - ולא בנותיכם.

מהלך הגמרא כאן זהה למהלך שראינו קודם בפדיון הבן, לימוד של שלושה שלבים:

הראשון - אין האב חייב ללמד את בתו תורה שכתוב 'בניכם ולא בנותיכם'.

השני - אין האשה צריכה ללמד את עצמה מההקש של 'ולימדתם ולמדתם'.

השלישי - האם אינה מצוה ללמד את בנה מההקש של 'ולימדתם ולמדתם'.

יוצא שכל הפטור מלימוד תורה בנוי על בסיס ההנחה שאין האב חייב ללמד את בתו תורה. במשנה בסוטה (כ ע"א) אנו מוצאים שיסוד זה תלוי במחלוקת בן עזאי ור' אליעזר. בן עזאי סובר שחייב אדם ללמד את בתו תורה. לכאורה לשיטתו, למה אין היא חייבת ללמוד בעצמה וממילא גם ללמד את בנה? את זה ניתן להסביר על פי דברי הרי"א¹⁴ בסוטה (פ"א

¹²המבנה הלוגי של הלימוד הפוך מהסדר בגמרא והמקור האחרון הוא בעצם הבסיס ששאר השלבים בנויים עליו.

¹³לכאורה יש להקשות, הרי אין מוני המצוות מונים את פדיון הבן בתור שתי מצוות - לפדות את בנו ולפדות את עצמו אלא כשני דינים באותה מצווה, ועיין בגר"י פערלא (עמ' 243) שהעלה אפשרות שאין כוונת רס"ג לטעון שיש שלשים מצוות מתוך תרי"ג המנויות שאשה פטורה בהם אלא שיש שלשים דינים מסויימים שאשה פטורה מהם, וצ"ע.

ה"ב אות ב) שפוסק כבן עזאי¹⁴, אלא שטוען שכל זה בזמן שמשקין את הסוטות ואז חייב אדם ללמד את בתו תורה. בזמן הזה אין הוא חייב אלא שאם הוא רוצה - הרשות בידו, הלימוד של 'בניכם ולא בנותיכם' בא לומר שהאב פטור מדאורייתא מללמד את בתו תורה אבל אין זה אומר שאסור לו¹⁵, ולכן דין זה נכון גם לשיטת בן עזאי.

בשתי המצוות האחרונות שעסקנו בהם - פדיון הבן ותלמוד תורה, יוצא מתוך צורת הלימוד של הגמרא שעיקר המצווה הוא שהאב יעשה כן לבניו ומשם נלמד היסוד של הפטור לנשים. העובדה שהאדם חייב לעשות כן גם לעצמו היא תוצאה הנובעת מהעובדה שהאב לא פדה או לא לימד את בנו¹⁶. יסוד זה מתאים לנוסח שהבאנו בהתחלה מהירושלמי שמצוות אלו הן מסוג המצוות שהאב חייב לעשות לבנו, ולא מסוג מצוות הבן שמוטלות על האב לעשות לו כאשר הוא קטן.

פריה ורביה

הברייתא בקידושין (כט ע"א) שמביאה את המצוות המוטלות על האב (ולא על האם), אחת מן המצוות האלו היא 'להשיאו אשה'. הגמרא בדף ל ע"ב מביאה מקור לחובת¹⁷ האב להשיא את בנו (וגם את בתו), אבל אין הגמרא מביאה מקור לפטור של האם מחובה זאת. הר"ן (קידושין יב ע"ב מדפי הרי"ף) כותב "ובהא לא בעי בגמרא מנא לן דאיהי לא מפקדא דכיון דדברי קבלה נינהו סברא היא דכי היכי שאשה פטורה מללמד את בנה ומלפדותו משום דאיהי לא מפקדא להשיאו נמי פטורה כיון דלא מיפקדא נמי אפריה ורביה". לפי הר"ן יש כאן עקרון הדומה לשלב השלישי בלימודים הקודמים, זאת אומרת מכיוון שאין היא מצויה על פריה ורביה לעצמה, אין היא מחוייבת להשיא את צאצאיה כדי לדאוג שיפרו וירבו. חשוב לשים לב שהשלב הראשון והשני אינם נכונים במקרה זה; האב כן חייב להשיא את בתו, ולמרות זאת היא עצמה אינה חייבת בפריה ורביה.

¹⁴ בפסיקה זו הוא יחיד בין הראשונים, כל שאר הפוסקים שראיתי פוסקים כר' אליעזר, עיין רמב"ם (תלמוד תורה א, יג) ושו"ע (יו"ד רמז ו).

¹⁵ כנראה שהרי"ז הבין שמחלוקת בן עזאי ור' אליעזר היא האם מותר לאדם ללמד את בתו תורה או שאסור לו ובשאלה הזאת הוא פוסק כבן עזאי שמותר לו, וכותב שמבואר בקונטרס הראיות וחבל על דאבדן.

¹⁶ בפדיון הבן זה נראה מסתבר אבל לכאורה זה קצת תמוה בתלמוד תורה, וכי האדם מצווה ללמוד תורה רק אם אביו לא למדו!! ונראה להסביר שמדובר כאן במשהו שיש לו סוף וכמו שכתב הרמב"ם בהלכות תלמוד תורה (א, ז) שהאב חייב לשכור מלמד לבנו עד שילמדו את כל התורה שבכתב ע"ש.

¹⁷ המקור הוא הפסוק בירמיהו (כט, ו) "קחו נשים והולידו בנים ובנות וקחו לבניכם נשים ואת בנותיכם תנו לאנשים ותלדנה בנים ובנות וקבו שם ואל תמעטו".

הדין עצמו שאין האשה מצוה בפריה ורביה אינו מוסכם על דעת כולם ותלוי במחלוקת תנאים במשנה ביבמות (סה ע"ב) "האיש מצווה על פריה ורביה, אבל לא האשה; רבי יוחנן בן ברוקה אומר, על שניהם הוא אומר: (בראשית א, כח) ויברך אותם אלהים ויאמר להם אלהים פרו ורבו." הפסיקה המקובלת¹⁸ היא כדעת תנא קמא שמצוות פריה ורביה מוטלת רק על האיש ולא על האשה. עדיין אנו צריכים להבין מדוע האב חייב להשיא את בתו למרות שאין היא מצוה על פריה ורביה.

נראה להסביר שבשונה מהמצוות הקודמות, כאן הבסיס של המצווה הוא חובת האדם לעצמו. האדם חייב בפריה ורביה ורק מתוך זה יש חובה, מדברי קבלה, על האב להשיא את בנו. אפשר לומר שהחובה הזאת אינה נובעת מרצון שהבן יקיים את מצוות פריה ורביה אלא כדי שהאב יקיים את המצווה המוטלת עליו¹⁹. הרמב"ם פוסק (אישות טו, ה) שרק אם יש לאדם בן ובת או צאצאים משני המינים שבאים מבן ובת שלו הוא יצא ידי חובה. לכן ברור שהאב חייב להשיא את בתו, כדי שהוא יוכל לקיים את המצווה ולא כדי שהיא תקיים מצווה שהרי אינה מצוה בדבר. לכן ברור למה אין האם חייבת להשיא את ילדיה, שהרי אין היא מצוה בפריה ורביה כלפי עצמה ואינה תלויה בזה שלילדיה יהיו צאצאים.

הרי"ף גיאת אינו מונה את החובה של להשיאו אשה בתור אחת מן המצוות שנשים פטורות מהן אלא רק את חובת פריה ורביה. נראה שטעם הדבר הוא שהכל נובע מתוך מצוות פריה ורביה וזהו דין תורה. החובה להשיא את בנו היא רק מדברי קבלה, ואולי כפי שהסברנו קודם - כדרך לדאוג למימוש ודאי של מצוות פריה ורביה.

כשם שאין הוא מונה את החובה להשיאו אשה, כן אין הוא מזכיר את העניין של 'ללמדו אומנות או להשיטו בנהר', ונראה שגם אלו אינן מצוות ברורות אלא דברי סברה וקבלה ולכן לא נעסוק בדבר²⁰.

מורא וכיבוד אב ואם

מצוות אלו הן אולי המפתיעות ביותר בתוך הרשימה של הרי"ף גיאת. לכאורה המשנה בקידושין כט ע"א כתבה במפורש ש'כל מצות האב על הבן אחד אנשים ואחד נשים חייבין' והגמרא (ל ע"ב) ביארה שמדובר על מצוות כיבוד ומורא אב ואם ולמדה מן הפסוקים שגם האיש וגם האשה חייבים במצוות אלו, וכך כתוב שם:

¹⁸ עיין משנה תורה, הלכות אישות טו, ב; שו"ע אבן העזר א, יג.

¹⁹ ואפשר להביא הוכחה מהירושלמי (קידושין א, ז): "להשיאו אשה, והודעתם לבניך ולבני בניך, אימתי אתה זוכה לבניך ולבני בניך בשעה שאת משיא את בניך קטנים", משמע שהחיוב נובע מהרצון שיהיו לאדם נכדים.

²⁰ הגמרא עצמה אינה מביאה מקורות לפטור את האם מחובות אלו, ועיין במאירי (קידושין כט ע"א) שדן על פטור האם מללמדו אומנות.

...אמר רב יהודה, הכי קאמר: כל מצות האב המוטלת על הבן לעשות לאביו - אחד אנשים ואחד נשים חייבין. תנינא להא דת"ר: איש - אין לי אלא איש, אשה מנין? כשהוא אומר: תיראו - הרי כאן שנים; א"כ, מה ת"ל איש? איש סיפק בידו לעשות, אשה אין סיפק בידה לעשות, מפני שרשות אחרים עליה. אמר רב אידי בר אבין אמר רב: נתגרשה, שניהם שוים.

עולה מכאן שלגבי החובה העקרונית של כיבוד ומורא איש ואשה שווים, אלא שלאשה נשואה יש בעיה טכנית 'שאינן סיפק בידה לעשות'. אם כן, צריך לבאר מדוע הרי"ף גיאת הביא מצוות אלו בתוך רשימת המצוות שנשים פטורות מהן.

בפירוש קרבן אהרן²¹ (תורת כהנים קדושים פרשה א אות ג) הביא שני פירושים לדיון זה: הראשון ש"אין סיפק בידה לעשות מפני שמעשיה ידיה לבעלה... ואינה מצויה אצל הוריה כדי לכבדם"²². השני "...שאינה ברשותה לעשות כשתרצה שבעלה מוחה בידה לפיכך לא חייבה הכתוב ואמר איש, ואף על פי כן חזר לומר תיראו וחייב את האשה לזמן אשר תהיה ברשותה". נראה לומר שיש הבדל בין שני ההסברים בהבנת מהות הפטור. לפי הפירוש הראשון סיבת הפטור היא צדדית - משום שמעשי ידיה לבעלה או משום שאינה מצויה בבית הוריה כדי לכבדם. התורה לא פטרה אשה נשואה מכיבוד אב ואם, אלא אמרה שכאשר יש התנגשות בין שתי חובות, החובות כלפי הבעל קודמות. לפי הפירוש השני נראה שהתורה באמת פטרה אשה נשואה מחובת הכיבוד ורק כאשר אין רשות אחרים עליה חייבה אותה התורה²³.

לפי ההסבר הראשון קשה מאוד להבין מדוע למנות פטור כזה בתוך רשימה של שלושים מצוות שנשים פטורות מהן. אבל, לפי ההסבר השני אפשר לומר שבאמת התורה פטרה את האשה במצב מסויים, ולכן יש מקום לפטור זה בתוך רשימת המצוות שנשים פטורות מהן. כדי לסכם את קבוצת המצוות הבן על האב נעיר שהמאפיין המובהק של כל המצוות האלו הוא שהן נעשות כלפי אדם אחר ולא חובת האדם לעצמו²⁴. אולי יש לאפיון זה משמעות לעניין פטור נשים, כפי שנראה בהמשך.

²¹ לר' אהרן אבן חיים מחכמי מרוקו במאה השש עשרה. נדד ברחבי ארצות הים התיכון ובסופו של דבר הגיע לוונציה ושם הדפיס את ספריו.

²² מקור הדברים בתוספות קידושין ל ע"ב ד"ה שיש רשות אחרים עליה. ועיין בדברות משה (קידושין סימן נ הערה טו) שרוצה לחדש מכאן שיש חיוב מהתורה על האשה לדור בבית בעלה מפני שזה עיקר הנישואין, ע"ש.

²³ יש להעיר שמלשון השו"ע (יו"ד רמ"ז) נראה קצת שהוא נוקט כשיטה השנייה, כיוון שהוא מוסיף שם את המילים "לפיכך היא פטורה מכיבוד אב ואם בעודה נשואה". לעומת זאת הש"ך (רמ"ס"ק יט) טוען שאם אין בעלה מקפיד היא חייבת בכל דבר שאפשר, וברור שהש"ך מבין שאין כאן פטור אלא רק קושי צדדי לקיים את המצווה.

²⁴ לפחות עיקר המצווה, כפי שהיא מנוסחת בלשון הברייתא.

מצוות עשה שהזמן גרמן

מקור הפטור

זו הקבוצה הידועה ביותר של מצוות שנשים פטורות מהן, וננסה להבין את מקור וטעם הדברים. להבדיל מהקבוצה של מצוות הבן על האב, שבהן הגמרא מצאה מקור פרטי לכל מצווה כדי לפטור נשים, כאן הגמרא מחפשת לימוד כללי כדי לפטור נשים ממצוות עשה שהזמן גרמן. לפני שניגש להבין את הלימודים של הגמרא נבדוק באיזה מצוות עשה שהזמן גרמן נשים באמת פטורות. הגמרא עצמה מודעת ליוצאים מן הכלל, ולכן מביאה בנושא הזה את המימרא של ר' יוחנן ש"אין למדין מן הכללות". אם ננסה למנות את המצוות נגלה שאין רק אחת או שתיים יוצאות מן הכלל, אלא שמסרן של היוצאות מן הכלל כמעט שווה לכלל עצמו. הרמב"ם מציג זאת בצורה בהירה ביותר בפירושו למשנה (קידושין א, ז):

...וכבר ידעת שכלל הוא אצלינו אין למדים מן הכללות, ואמרו כל רוצה לומר על הרוב, אבל מצות עשה שהנשים חייבות ומה שאין חייבות בכל הקפן אין להן כלל אלא נמסרים על פה והם דברים מקובלים, הלא ידעת שאכילת מצה ליל פסח, ושמחה במועדים, והקהל, ותפלה, ומקרא מגלה, ונר חנוכה, ונר שבת, וקדוש היום, כל אלו מצות עשה שהזמן גרמן וכל אחת מהן חיובה לנשים כחיובה לאנשים...

הרמב"ם מונה בפירוש המשנה חמש דוגמאות למצוות עשה שהזמן גרמן שנשים פטורות מהן. ברשימה של הרי"ף גיאת יש שבע מצוות להן אפשר לייחס את הפטור של הזמן גרמן²⁵. לעומת זאת, הרמב"ם מונה שמונה מצוות עשה שהזמן גרמן שנשים חייבות בהן²⁶, זאת אומרת שהכלל והיוצאים מן הכלל כמעט זהים. יש מקום לשאול, אם מספר היוצרים מן הכלל שווה למספר הפרטים המרכיבים את הכלל, מדוע לנסח את הדברים בצורת כלל? ויותר מזה, מדוע הגמרא מחפשת מקור אחד כדי ללמוד את הפטור של כל מצוות עשה שהזמן גרמן בזמן שכלל זה איננו נכון²⁷. לפני שנעשה זאת נפנה לדברי הגמרא ונראה היכן היא מוצאת מקור לפטור נשים במצוות עשה שהזמן גרמן. הסוגיא ארוכה למדי (מדף לד ע"א ועד דף לה ע"א) וננסה לעשות סדר בדברים:

²⁵ עיין ברשימה בתחילת המאמר.

²⁶ באופן פשוט ארבע מהן חיובן מדאורייתא, שלוש מהן חיובן מדרבנן, לגבי תפילה יש מקום לדון ואכמ"ל.

²⁷ בהמשך פירוש הרמב"ם למשנה הנ"ל הוא מבדיל בין הכלל הזה לכלל הבא במשנה, שנשים חייבות בכל מצוות לא תעשה וכותב שהוא כלל נכון, משמע שהכלל הראשון 'אינו נכון'.

ומצות עשה שהזמן גרמא - נשים פטורות. מנלן? ¹ גמר מתפילין, מה תפילין - נשים פטורות, אף כל מצות עשה שהזמן גרמא - נשים פטורות; ותפילין גמר לה מתלמוד תורה, מה תלמוד תורה - נשים פטורות, אף תפילין - נשים פטורות... ² אי הכי, תפילין וראיה נמי שני כתובים הבאים כאחד, ואין מלמדים! צריכי, דאי כתב רחמנא תפילין ולא כתב ראיה, הוה אמינא נילף ראיה ראיה מהקהל; ואי כתב רחמנא ראיה ולא כתב תפילין, הוה אמינא אקיש תפילין למזוזה, צריכא... ותו, מצות עשה שלא הזמן גרמא נשים חייבות מנלן? דיליף ממורא, מה מורא - נשים חייבות, אף כל מצות עשה שלא הזמן גרמא - נשים חייבות... ³ אמר רבא: פפונאי ידעי לה לטעמא דהא מילתא, ומנו? רב אחא בר יעקב, אמר קרא. (שמות יג, ט) והיה לך לאות על ידך ולזכרון בין עיניך למען תהיה תורת ה' בפיך, הוקשה כל התורה כולה לתפילין, מה תפילין - מ"ע שהזמן גרמא ונשים פטורות, אף כל מ"ע שהזמן גרמא - נשים פטורות. ומדמצות עשה שהזמן גרמא נשים פטורות, מכלל דמ"ע שלא הזמן גרמא נשים חייבות... ולר' יהודה, דאמר: שני כתובים הבאים כאחד מלמדין, ותפילין מ"ע שלא הזמן גרמא, מא"ל? ⁴ משום דהואי מצה שמחה והקהל שלשה כתובים הבאים כאחד, ושלשה כתובים הבאים כאחד אין מלמדין.

לפי מסקנת הגמרא יש ארבעה מקורות אפשריים לכך שנשים פטורות במצוות עשה שהזמן גרמן²⁸:

- א. תלמוד תורה מלמד על תפילין ומתפילין עושים בניין אב לכל שאר מצוות עשה שהזמן גרמן.
- ב. לימוד של בניין אב משני כתובים של תפילין וראייה²⁹.
- ג. תלמוד תורה מלמד על תפילין ואת תפילין מקישים לכל התורה כולה בגלל הפסוק של "למען תהיה תורת ה' בפיך".
- ד. הגמ' לא מפרשת מהיכן לומד המ"ד שתפילין אינה מצוות עשה שהזמן גרמא, ורש"י (קידושין לה ע"א ד"ה ומשני מאן) כותב שמ"ד זה לומד בניין אב ממצוות ראייה שהיא מצוות עשה שהזמן גרמא, וכיוון ששם נשים פטורות אף כל מצוות עשה שהזמן גרמן נשים פטורות³⁰.

²⁸ כל לימוד מצויין במספר בתוך הטקסט של הגמרא.

²⁹ לימוד זה לא בא בגמרא כתשובה לחיפוש המקור אלא כתשובה לקושיא במהלך הסוגיא. למרות זאת, נראה שיש באמת אפשרות כזאת ויש מקום לחשוב האם יהיה הבדל בין לימוד רק מתפילין לבין לימוד מתפילין וראייה יחד.

³⁰ תוספות (לה ע"א ד"ה אלא למ"ד) הבינו שלמ"ד זה בגמרא לומדים מכך שמצוות מצה, הקהל ושמחה אינן יכולות ללמד לחייב מכיוון שהן שלושה כתובים הבאים כאחד, מכאן לומדים שנשים פטורות. נראה שרש"י

יש להבין מה ההבדל בין לימוד מבניין אב ללימוד מהיקש?

בניין אב יסודו בסברא שאם רואים דין מסויים (נשים פטורות) במצווה שיש לה תכונה מסויימת (זמן גרמא), אפשר להניח שהדין חל בכל המצוות בעלות התכונה המדוברת. יכולת ההרחבה של הדין נובעת מסברא ולא מפסוק. להבדיל, בהיקש ההרחבה נובעת מסמיכות הפסוקים, ובמקרה המדובר יש היקש בין תפילין לפסוק שמייצג את מכלול מצוות התורה. מכאן לומדת הגמרא שהוקשה כל התורה כולה לתפילין. לא מדובר כאן בסברא אלא בלימוד מפורש מהפסוקים. לכן מצד מסויים הוא יותר חזק, משום שאי אפשר להקשות עליו מסברות חלופיות, ואפשר להסיק ממנו גם את ההיפך (מכלל שנשים חייבות במצוות עשה שלא הזמן גרמן).

למרות האמור לעיל חשוב להדגיש נקודה נוספת בלימוד האחרון. הגמרא הקישה בין תפילין לכל התורה כולה, אבל למרות זאת לומדת שנשים פטורות רק ממצוות עשה שהזמן גרמן. כדי להגדיר את התכונה הזאת צריך להשתמש בכל מקרה בלימוד שהוא מעין בניין אב הלוקח תכונה מסויימת מתוך המצווה ומרחיב לכל מצווה הדומה לה באותה תכונה. לכן אומר הריטב"א (קידושין לה ע"א ד"ה הוקשה כל התורה כולה):

ומסתבר לי למימר דהכא לאו מהיקשא דרשינן לגמרי אלא מכיון דאתינן לעיל למיגמר במה מצינו ולא מכרעא מילתא שפיר אי גמרינן שהזמן גרמא מתפילין לפטורא או ממצה לחיובא... אתיא היקשא ומכרעא דאית לן למיגמר שהזמן גרמא מתפילין לפטורא ושלא הזמן גרמא ממורא לחיובא.

האם הכלל מוסכם?

הגמרא מניחה כהנחת יסוד שהכלל שנשים פטורות ממצוות עשה שהזמן גרמן מוסכם על כולם ורק צריך לחפש לו מקור. מעיון בספרי (במדבר פיסקא קטו) הדבר לא פשוט:

ויאמר ה' אל משה לאמר דבר אל בני ישראל ואמרת אליהם ועשו להם ציצית, אף הנשים במשמע. רבי שמעון פוטר את הנשים מן הציצית מפני שמצות עשה שהזמן גרמא נשים פטורות שזה הכלל אמר ר' שמעון כל מצות עשה שהזמן גרמא נהגת באנשים ואינה נהגת בנשים בכשרים ולא בפסולים.

למד את דבריו ממהלך הגמרא בדף לד ע"ב שהניחה שראייה היא אחד משני הכתובים שיכולים ללמד את הפטור של נשים במצוות עשה שהזמן גרמן.

מפשט הלשון של הספרי נראה שר' שמעון אומר את הכלל שנשים פטורות במצוות עשה שהזמן גרמן, ולכאורה תנא קמא לא מקבל את זה³¹. אלא שמעיון במקבילות של המדרש בתוספתא (קידושין א,ח) ובבבלי (מנחות מג ע"ב) ברור שהבינו שהמחלוקת היא האם מצוות ציצית תלויה בזמן. תנא קמא טוען שציצית אינה מצוות עשה שהזמן גרמא מפני שזמנה גם בלילה (לדעתו) ואין הוא חולק על הכלל. לאור זה נראה שאין להרבות במחלוקת סתם וגם את הספרי אפשר להבין בצורה כזאת³².

סברת הפטור

עד כאן עסקנו במקור ממנו לומדים שנשים פטורות ממצוות עשה שהזמן גרמן. להשלמת התמונה יש להבין את הסברא בדין זה. למה העובדה שמצווה מסויימת תלויה בזמן מהווה סיבה לפטור נשים ממנה? האבודרהם (ברכת המצוות ומשפטיהן) מנסה לתת טעם לפטור נשים במצוות עשה שהזמן גרמן וכותב כך:

והטעם שנפטרו הנשים מהמצוות עשה שהזמן גרמא לפי שהאשה משועבדת לבעלה לעשות צרכיו. ואם היתה מחוייבת במצוות עשה שהזמן גרמא אפשר שבשעת עשיית המצוה יצוה אותה הבעל לעשות מצותו ואם תעשה מצות הבורא ותניח מצותו אוי לה מבעלה ואם תעשה מצותו ותניח מצות הבורא אוי לה מיוצרה לפיכך פטרה הבורא ממצותיו כדי להיות לה שלום עם בעלה.

הדגש כאן הוא על שעבוד האשה לבעלה. אם האשה תתחייב במצוות שהזמן גרמן עלול הדבר לגרום לסתירה בין השעבוד לבעל לבין מצוות הבורא. במשפטי עוזיאל (ח"ד תשובות כלליות סימן ד) מוצע הסבר דומה אבל עם דגש אחר וכותב כך:

ולי נראה שטעם פיטורן הוא משום שלפי טבען ומהות תפקידן בחיים הן משועבדות לזמן במשק הבית וגדול הילדים וטפולן, ולא הזמן נתן לרשותן, ואפשר להעמיס זה בדברי התוספות רי"ד ואבודרהם. ולפי טעמים אלה מסתבר שהנשים

---

³¹ ועיין בחידושים ופירושים על ירושלמי ברכות של לוי גינצבורג (ח"ב עמ' 159 - 164) שמציע הסבר כזה בספרי וטוען שלמעשה ת"ק ור' שמעון נחלקים רק במצוות ציצית, אלא שת"ק מבין שלכל מצווה יש פטור עצמאי ור' שמעון יוצר מהמצוות שפטורות כלל של מצוות עשה שהזמן גרמן ולכן הוא פוטר גם בציצית.

³² כן הבינו כל הפרשנים הקלאסיים, עיין בספרי דביה רב לרבי דוד פראדו, ובעמק הנצי"ב.

הן בכלל בית ישראל בעיקר כל המצוות אלא שפטרה אותם התורה מדין עוסק וטרוד בטרדה של מצוה...

הדגש כאן אינו על שעבוד לבעל אלא למשק הבית. כמו כן הסתירה אינה בין מצוות הבורא לגורם חיצוני אלא מוצגת כסתירה בין שתי מצוות ולכן הוא משתמש בכלל של העוסק במצווה פטור מן המצווה. לכאורה לפי דבריו, אשה שהעיסוק שלה במשק הבית אינו מפריע לה לקיים את המצוות, אין טעם הפטור שייך אצלה והיה ראוי שתקיים גם את המצוות שהזמן גרמן³³.

הרש"ר הירש (ויקרא כג, מג) הולך בכיוון אחר לחלוטין וכותב כך :

...אלא נראה לנו, שקרוב מאד לומר כך: התורה לא חייבה את הנשים במצוות אלה, מפני שאין הן זקוקות להן. שהרי זה כל עצמן של מצוות עשה שהזמן גרמן: הן מבטאות אמיתות, מחשבות, עקרונות והחלטות על ידי מעשים סמליים; והן מחדשות ערכים אלה מפרק לפרק למען נשיב אותם אל ליבנו ונגשים אותם במעשינו, והתורה מניחה, שיש לאשה דביקות יתירה ונאמנות של התלהבות לייעודה; והנסיונות המזומנים לה בתחום ייעודה - סכנה מועטת נשקפת לה מהם; משום כך לא היה צורך להטיל עליה את על המצוות המוטלות על האיש כי האיש טעון זירוז חוזר ונשנה לנאמנות בקיום ייעודו ויש צורך לחזור ולהזהיר אותו מפני כל רפיון במילוי תפקידו.

בדברי הרש"ר הירש כלולות שתי אמירות. האחת בקשר לאופי של מצוות עשה שהזמן גרמן, והשנייה בקשר לסיבת הפטור אצל נשים. בקשר למצוות עשה שהזמן גרמן טוען הרש"ר שהן מצוות המבטאות אמיתות ע"י מעשים סמליים. בקשר לסיבת הפטור של נשים טוען הרש"ר שיש להן דביקות יתירה בייעודן ולכן אין צורך להטיל עליהן מעשים חוזרים ונשנים בכדי להזהיר אותן מפני רפיון.

לעניות דעתי, מעין הטענה הראשונה של הרש"ר צריך לומר לפי כל השיטות, לפני שנגשים להבין מדוע נשים פטורות צריך להסביר מה מיוחד בקבוצת המצוות שהזמן גרמן. כדי לבאר זאת נבחן איזה סוג מצוות מכונות "מצוות שהזמן גרמן" ואיזה מצוות מכונות "מצוות שלא הזמן גרמן".

בתוך הקבוצה של מצוות שלא הזמן גרמן ישנם שני סוגי מצוות: הראשון מצוות שחייבים בהם כל הזמן ולכן הן לא תלויות בזמן (כגון אהבת ה', יחוד ה', אהבת הרע וכו'). השני,

³³ צריך לזכור שאין זאת סברא שעומדת בפני עצמה אלא סברא שבאה להסביר לימוד מפסוקים, ולכן לדינא נראה שגם הרב עוזיאל יודה שאין אשה חייבת לקיים מצוות עשה שהזמן גרמן כאשר אין לה מניעה אחרת אלא רק שלא שייך בה הטעם הפנימי של הפטור.

מצוות שאינן תלויות בזמן אלא באות בעקבות מעשה מסויים (כגון ברכת המזון, שילוח הקן או השבת אבידה). המאפיין את שתי הקבוצות הוא שהמעשים נתפסים בתור חובה מוחלטת. אין שום מצב (רלוונטי) בו התורה אמרה שלא צריך לעשות מעשה זה. לעומת זאת, במצוות עשה שהזמן גרמן התורה עצמה אמרה שמעשה זה אינו חובה מוחלטת, שהרי היה אפשר לעשות אותו כל הזמן והתורה בחרה לחייב אותו בזמנים מסויימים ולפטור אותנו ממנו בזמנים אחרים. זאת אומרת שמעשים אלו אינם 'אמת מוחלטת', בלשון התורה נראה שמצוות מסוג זה מכונות 'אות', ז"א מצוה שאין המטרה בקיום המעשה כשלעצמו אלא משמעותה להזכיר עניין אחר. נקודה זאת מפורשת בתפילין³⁴ שנאמר עליהן (שמות יג, ט) "וְהָיָה לָךְ לְאוֹת עַל יָדְךָ וּלְזִכְרוֹן בֵּין עֵינֶיךָ לְמַעַן תִּהְיֶה תּוֹרַת ה' בְּפִיךָ".

בגלל הנקודה הזאת יש יותר אפשרות לפטור גורמים שונים במצוות מסוג כזה. במצוות שהן אמת מוחלטת, שהמטרה בהן היא הקיום שלהן כשלעצמן, אין מקור לפטור שום גורם ודאי שלא נשים. במצוות שהן 'אות' יש אפשרות לפטור נשים אם נרצה, תלוי בשיקול הדעת של התורה לפי הטעמים השונים שראינו לעיל. נקודה זאת מסבירה גם את העובדה שיש כל כך הרבה מצוות עשה שהזמן גרמן שנשים חייבות בהן. השתייכות לקבוצה זו אינה מחייבת לפטור את הנשים, אלא רק מאפשרת זאת. ההחלטה האם נשים יהיו פטורות בכל אחת ואחת מהמצוות תלויה בלימודים מפסוקים, במסורת ובסברא.

דוגמא לעקרון זה אפשר לראות במצוות ספירת העומר. הרמב"ן (קידושין לג ע"ב ד"ה והוי יודע) מונה את ספירת העומר בתוך רשימת מצוות עשה שלא הזמן גרמן³⁵. לכאורה הדברים תמוהים שכן ספירת העומר תלויה בזמן וצריך לספור כל יום בין פסח לשבועות ולמה לא להחשיבה למצווה שהזמן גרמן? חידושי השרידי אש (ח"א קידושין סימן יז) נותן טעם יפה לדבר. לדבריו מצוות עשה שהזמן גרמן היא מצווה שהזמן הוא המסגרת לקיום המצווה. בספירת העומר הזמן הוא מהות המצווה ולכן לא שייך להכניס אותה להגדרת מצוות עשה שהזמן גרמן.

נראה שצריך להבין את הדברים כמו שבארנו למעלה. במצוות שהזמן גרמן הזמן הוא רק מסגרת, אפשר לאכול מצה כל יום אבל התורה חייבה לאכול רק בזמנים מסויימים. זאת אומרת שהתורה צמצמה את קיום המצווה לזמנים מסויימים למרות שהתורה יכולה להרחיב את קיום המצווה. במצווה שהזמן הוא מהות המצווה אין צמצום, אין שום

³⁴ יתכן שזאת הסיבה שהגמרא מתעקשת ללמוד מתפילין מפני שבהם התכונה של אות מתבטאת בצורה החזקה ביותר.

³⁵ הרמב"ם חולק על דברי הרמב"ן וסובר שנשים פטורות מספירת העומר (ספר המצוות, עשה קס"א; הלכות תמידין ומוספין ז, כד) וכן פסק במשנה ברורה (תפס ס"ק ג) שלדינא נשים פטורות מספירת העומר מפני שזו מצוות עשה שהזמן גרמן. לכאורה, אפשר לדייק ממניינו של הרי"ף גיאת שאינו מביא את ספירת העומר כמצווה שנשים פטורות בה שסובר כדעת הרמב"ן ולא כשיטת הרמב"ם.

אפשרות לספור את הימים שבין פסח לשבועות בזמן אחר ולכן ספירת העומר לא נכנסת לגדר מצוות עשה שהזמן גרמן, שהתורה צמצמה את זמן קיומן.

מצוות לא תעשה שנשים פטורות מהן

המשנה קבעה כלל שנשים חייבות בכל כל מצוות לא תעשה חוץ משלוש מצוות, על הכלל הזה אומר הרמב"ם (בפירוש המשנה קידושין א,ז) שהוא נכון, וכפי הנראה בגמרא עצמה אין מחלוקת על הדבר³⁶. היה אפשר לחשוב שדין זה יהיה פשוט והגמרא אפילו לא תחפש לו מקור, אבל למרות זאת הגמרא בקידושין לה ע"א מביאה שלושה מקורות להשוואה בין איש לאשה:

מנהני מילי? אמר רב יהודה אמר רב, וכן תנא דבי ר' ישמעאל, אמר קרא: (במדבר ה,ו) איש או אשה כי יעשו מכל חטאת האדם, השוה הכתוב אשה לאיש לכל עונשים שבתורה. דבי רבי אליעזר תנא, אמר קרא: (שמות כא,א) אשר תשים לפניכם, השוה הכתוב אשה לאיש לכל דינים שבתורה. דבי חזקיה תנא, אמר קרא (שמות כא,כט) והמית איש או אשה, השוה הכתוב אשה לאיש לכל מיתות שבתורה.

רש"י (לה ע"א ד"ה לכל עונשין; דבי ר' אליעזר) סובר שאת העובדה שאשה חייבת בכל מצוות לא תעשה לומדים מהלימוד הראשון של עונשים, והכוונה בעצם לכל מצוות לא תעשה, שהרי עליהן נענשים. תוספות רא"ש (לה ע"א ד"ה לכל עונשין שבתורה) חולק על הסבר זה וסובר שהדין במשנה נובע מהיסק בין שלושת הלימודים. רק אחרי שהוכחנו שאין הבדל בין איש לאשה לעניין עונשים, דינים ומיתות אפשר ללמוד שאשה חייבת בכל מצוות לא תעשה. הרי"ף גיאת ברשימתו מונה את שלוש המצוות שמוזכרות במשנה בתור מצוות שנשים פטורות בהן, ונדון בכל אחת מהן בקצרה.

בל תטמא למתים

בתורת כהנים (ריש פרשת אמור) יש דרשה מעניינת המלמדת שכוהנות אינן אסורות להטמא למתים:

ויאמר ה' אל משה אמור אל הכהנים בני אהרן ואמרת אליהם לנפש לא יטמא בעמיו, בני אהרן אין מיטמים למתים, מיטמות הן בנות אהרן למתים, בני אהרן

³⁶ למעט דעתו של איסי בן יהודה (קידושין לה ע"ב) שפוטר נשים גם באיסור של בל יקרחו.

יכול חללים תלמוד לומר הכהנים יצאו חללים, ומנין לרבות בעלי מומין ת"ל בני אהרן, בני אהרן אף הקטנים.

המדרש ממעט מהפסוק שני גורמים (נשים וחללים) ומרבה שני גורמים אחרים (בעלי מומים וקטנים). מהמילים 'בני אהרן' לומדים שני ריבויים (בעלי מומים וקטנים) ומיעוט אחד (נשים), ומהמילה 'כהנים' לומדים למעט חללים.

לכאורה הנחת היסוד של האמירה "השוה הכתוב אשה לאיש..." היא שבכל מקום שכתוב לשון זכר בפסוקים הכוונה גם לנקבה; אם כן, איך המדרש שלפנינו ממעט נשים ממצוות טומאה מהלשון 'בני אהרן', הרי כל שאר התורה כתובה בלשון זכר ולא ממעטים ממנה נשים?

רבי אליהו מזרחי³⁷ (ויקרא כא,א) טוען שבאמת הלימוד הוא מעצם היתור של המילה ולא מזה שהתורה נקטה לשון זכר ('בני') ולא לשון נקבה ('בנות'). המהר"ל (גור אריה ויקרא כא,א) הולך בכיוון אחר וכותב כך:

דודאי היכי שנוכל למילף כל אשה הוי שפיר אבל לומר השוה כהנת לכהן זה אינו, דלא אמרינן אלא במקום שכל איש שייך במצות אמרינן השוה אשה לאיש אבל מצוה דלא שייך רק בכהנים בהא לא נאמר השוה כהנת לכהן, דאדרבא כיון דיש חלוק בין איש לאיש בין כהן לישראל הכי נמי יש חלוק בין איש לאשה ודבר ברור לפיכך מלשון בני ישראל הכתוב מפקינן בני ישראל ולא בנות ישראל...

לדבריו אפשר ללמוד את הפטור של נשים מאיסור טומאה מהעובדה שאין זאת מצווה המוטלת על כל האנשים, ומכיוון שכבר מצינו שיש חילוק בין סוגי אנשים שונים (כהנים מוזהרים על הטומאה וישראלים לא) אפשר גם לחלק בין איש לאשה³⁸.

בל תקיף ובל תשחית

הגמרא בקידושין לה ע"ב תולה את הפטור של בל תקיף בפטור של בל תשחית ולכן נדון בהם כיחידה אחת, בסוגיא יש כמה אפשרויות למקור הפטור ונדון בהבדלים ביניהן:

---

³⁷ ראש חכמי טורקיה בסוף המאה החמש עשרה ותחלת המאה השש עשרה, חיבר פירוש מקיף על פירוש רש"י לתורה, מכונה במקורות רבים בשם 'המזרחי'.

³⁸ יסוד זה קצת דומה למה שניסינו לטעון בקשר למצוות עשה שהזמן גרמן, כמו שהעובדה שיש זמן מסוים שבו לא חייבים במצווה מאפשר לי לפטור גורמים נוספים, כך גם העובדה שיש אנשים הפטורים מן המצווה מאפשרת לפטור נשים ודו"ק.

...אלא בל תקיף ובל תשחית מנלן? דכתיב: (ויקרא יט, כז) לא תקיפו פאת ראשכם ולא תשחית את פאת זקנך, כל שישנו בהשחתה ישנו בהקפה, והני נשי הואיל ולא איתנהו בהשחתה - ליתנהו בהקפה. ומנלן דלא איתנהו בהשחתה? איבעית אימא: סברא, דהא לא אית להו זקן. ואיבעית אימא: קרא, דאמר קרא לא תקיפו פאת ראשכם ולא תשחית את פאת זקנך, מדשני קרא בדיבוריה, דא"כ, ניכתוב רחמנא פאת זקנכם, מאי זקנך? זקנך - ולא זקן אשתך... אמר אביי: להשחתה לא מצית אמרת, דיליף פאת פאת מבני אהרן, מה להלן נשים פטורות, אף כאן נשים פטורות.

בתוך הסוגיא יש שלוש אפשרויות ללמוד את הפטור של נשים באיסור השחתה. הראשונה היא סברא, שהרי אין להן זקן. השנייה היא מהדיוק בלשון זקנך ולא זקן אשתך. השלישית היא מההשוואה לפרשת אמור, שם איסור זה נמצא אצל הכהנים וכבר למדנו שהפרשה מדברת על בני אהרן ולא בנות אהרן.

לכאורה יש הבדל משמעותי אם לומדים את הפטור מסברא או מפסוק. הסברא בעצם טוענת שאיסור בל תשחית לא שייך אצל נשים מפני שבדרך כלל אין להן זקן, ולכן גם אם במקרה יהיה להן זקן - אין מקום לאסור את השחתתו. לעומת זאת, הפסוק מניח שיש שני סוגי זקנים, זקן האיש וזקן האשה, ולגבי אחד מהם האיסור לא נאמר. לכאורה יש מקום לעיין למה הלימוד מנוסח בסגנון של 'זקנך ולא זקן אשתך', הרי לפי הגמרא הלימוד הוא בגלל השינוי מלשון רבים ללשון יחיד וזהו בעצם מיעוט. למה לנקוט בלשון זקן אשתך ולא סתם למעט אשה?

כדי להסביר דבר זה יש להדגיש שישנם שני דינים שונים באיסור השחתה³⁹, אחד על המתגלח⁴⁰ והשני על המגלח. האשה פטורה מהתורה בשני הדינים. בלשון הרמב"ם: (הלכות עבודה זרה יב, ז) "ואשה מותרת להשחית זקנה אם יש לה שיער בזקן, ואם השחיתה זקן האיש פטורה". לכאורה, שני הלימודים של הגמרא מתייחסים רק לדין הזקן של האשה, וקשה ללמוד מכאן שאין לאשה איסור (מן התורה) להשחית את זקן האיש. לעומת זאת, הלימוד השלישי של גזירה שווה מבני אהרן הוא לימוד כללי שנשים אינן מחויבות באיסור זה, ואפשר ללמוד מכאן לשני הצדדים, גם למגלח וגם למתגלח.

הרמב"ם (ע"ז יב, ב) מביא את הלימוד הראשון בגמרא, שאשה פטורה בהשחתה לפי שאין לה זקן, ומסיק מכאן שעבדים שיש להם זקן אינם פטורים ואסורים בהקפה⁴¹. התקשו

³⁹ ובמקביל גם שני איסורים שונים בהקפת הראש.

⁴⁰ המתגלח יכול ללקות רק אם סייע למגלח בעבודתו שאם לא כן זה לאו שאין בו מעשה, ועיין במשנה תורה, הלכות ע"ז יב, ז.

⁴¹ באופן פשוט הכוונה שאסורים גם בהשחתת הזקן, שהרי זה המלמד.

נושאי הכלים⁴², למה הרמב"ם העדיף את הלימוד הראשון בזמן שבמהלך הגמרא הלימוד האחרון נראה עיקר? ולפי הלימוד האחרון לכאורה כשם שנשים פטורות גם עבדים אמורים להיות פטורים.

פירוש יד פשוטה⁴³ (על הלכות ע"ז יב,ב) מציע הסבר לדבר ולפי דבריו יש הבדל בין שני הלימודים הראשונים. אם אנו לומדים מהסברא זה מלמד שהמצווה פונה אל בעלי הזקנים ואינה פונה כלל אל קבוצת הנשים שאינה מאופיינת כבעלי זקן (גם אם במקרה יש להן). אולם הלימוד מן הפסוק מלמד יסוד אחר - אין הזקן של האשה קרוי זקן⁴⁴. על הלימוד הזה הקשתה הגמרא בהמשך מהברייתא של 'זקן האשה והסריס', והביאה את הגזירה השווה מבני אהרן בתור תשובה שהופכת את סגנון הלימוד, לפי הגזירה השווה הלימוד הוא על האשה עצמה, שאין היא מצויה בלי קשר לשאלה האם הזקן שלה נחשב זקן או לא. יוצא שלמסקנה אין כאן שלושה לימודים שונים: הסברא יכולה לעמוד בפני עצמה, הגמרא הקשתה רק על הלימוד של 'זקנד ולא זקן אשתך' ולצורך זה אביי הביא את הגזירה השווה מבני אהרן.

לפי זה אפשר גם להבין איך לומדים שנשים פטורות אם הן מקיפות את ראש האיש. מכיוון שהלימוד הוא כללי, שנשים אינן בקהל היעד של איסורים אלו, ממילא הן לא אסורות מן התורה בהקפת הראש ובהשחתת הזקן של האיש. ייתכן שזה בעצם מה שהגמרא אומרת כאשר היא מרחיבה להקפת הראש. מכיוון שלנשים אין זקן, ממילא אנו יודעים שהפסוק לא מדבר אליהן. לכן גם איסור הקפת הראש (ששייך אצלן), הנמצא באותו הפסוק, לא מתייחס אליהן.

מצוות שבמקדש

המשנה בקידושין (לו ע"א) כותבת כך:

הסמיכות, והתנופות, וההגשות, והקמיצות, והקטרות, והמליקות, והקבלות, והזאות - נוהגים באנשים ולא בנשים, חוץ ממנחת סוטה ונזירה שהן מניפות.

המשנה מונה שמונה מעשים שבמקדש שנשים פטורות מהן. לפני שנדון במעשים עצמם יש להעיר על מצוות אחרות שבמקדש שנשים חייבות בהן כאנשים.

⁴² עיין כסף משנה, לחם משנה ומשנה למלך על אתר.

⁴³ לר' נחום אליעזר רבינוביץ שליט"א, ראש ישיבת ברכת משה במעלה אדומים.

⁴⁴ הלימוד מתייחס לחפצא של הזקן ולא לאישיות של המצויה. לפי לימוד זה יהיה פשוט להבין למה אם איש מגלח את האשה הוא יהיה פטור.

הרמב"ם בהלכות בית הבחירה (א"יב) כותב שהכל חייבים במצוות בניין בית הבחירה, בין אנשים ובין נשים, ולומד זאת מהמשכן במדבר שמפורש בו שגם נשים תרמו לבנייתו. בנוגע למצוות הבאת קורבנות, איש ואשה שווים וברור שכשם שאיש חייב להביא קרבן על חטאיו ויכול לידור קרבן לנדר או לנדבה, גם אשה יכולה. לאור זאת נראה להגדיר שהמשנה שלנו פטרה נשים רק מהעבודות שבתהליך ההקדשה. מתוך כל המעשים האלו רק שניים נעשים על ידי הבעלים (סמיכה ותנופה) ושאר כל הדברים נעשים על ידי הכהן. בעבודות של הכהנים הלימוד של הגמרא פשוט, בכולן כתוב 'בני אהרן' ומדייקים מכאן 'ולא בנות אהרן', זאת אומרת שכל הציוויים על עבודות במקדש מתייחסים דווקא לכהנים זכרים ולא לכהנות נקבות.⁴⁵ סמיכה ותנופה נעשות על ידי הבעלים, ויש לשאול אם אשה יכולה להביא קרבן מדוע היא לא יכולה לעשות גם את הדברים האלו?

סמיכה

בתורת כהנים (דיבורא דנדבה פרשתא ב) מופיעה מחלוקת בקשר לדין סמיכה בנשים:

בני ישראל סומכין ואין בנות ישראל סומכות, רבי יוסי ורבי שמעון אומרים הנשים סומכות רשות, אמר רבי יוסי אמר לי אבא אלעזר היה לנו עגל זבחי שלמים והוצאנוהו לעזרת הנשים וסמכו עליו הנשים לא מפני שהסמיכה בנשים אלא מפני נחת רוח של נשים.

צריך להבין מה נקודת המחלוקת בין התנאים. הגמרא בראש השנה (ג ע"א) מביאה את המחלוקת הזו⁴⁶ ותולה בה את השאלה האם מעכבים את הנשים מלתקוע בשופר בראש השנה או לא.

מרש"י (ר"ה ג ע"א) נראה שהוא מפרש את המחלוקת בשאלה אם יש איסור בל תוסיף בקיום מצווה שהתורה פטרה נשים ממנה ולדעת כולם התורה פטרה נשים מסמיכה. ר' יהודה סובר שמכיוון שהתורה פטרה את האשה, אם היא תסמוך יהיה בזה בל תוסיף. לעומת זאת, לדעת ר' יוסי ור' שמעון אין בזה בל תוסיף ולכן נשים סומכות רשות.

⁴⁵ חשוב להדגיש שזה שונה מכל מיני זכויות שיש לכהנים שחלקן מקבלות גם נשים: הדוגמא הקלאסית היא מתנות כהונה של זרוע לחיים וקיבה שגם בת כהן (ואפילו נשואה לישראל) יכולה לקבל (עיין חולין קלב ע"א). ועיין בתוספות (קידושין ח ע"א ד"ה רב כהנא) שבאחד מתירוציו משמע שכוהנת יכולה לקבל גם חמשה שקלים של פדיון הבן.

⁴⁶ הדעה הראשונה מיוחסת שם לר' יהודה.

הר"ן (רי"ה ט ע"ב מדפי הרי"ף) מסביר קצת אחרת, לדבריו לא שייך כאן בל תוסיף לדעת כולם. הדיון הוא בשאלה האם התירו איסורי דרבנן לצורך המעשה של הנשים. לדעת ר' יהודה לא התירו איסורי דרבנן (תקיעה ביו"ט או שימוש בקדשים) ולדעת ר' יוסי התירו. אפשר להבין בדבריו שר' יהודה סובר שאין המעשה שאשה עושה נחשב כמצווה ולכן אין מקום להתיר שום דבר; לעומת ר' יוסי שסובר שאם אשה עושה את הדבר זה נחשב כמעשה מצווה ולכן אין מונעים ממנה לתקוע ביו"ט ולא אוסרים עליה לסמוך מטעם משתמש בקדשים. לעצם הדיון שלנו, לדעת כולם נשים פטורות מסמיכה, השאלה האם יש לזה משמעות של מצוות תעלה רק אם, וכאשר, הן יעשו זאת⁴⁷.

הראב"ד (בפירוש לתורת כהנים הנ"ל) מביא כיוון אחר. לדעת ר' יהודה בכל מצווה שפטרו את הנשים חכמים מיחו בידן שלא יעשו אותה מחשש שמא יבואו לידי זלזול המצווה או קלקול אחר⁴⁸. לפי ר' יוסי ור' שמעון הדברים הפוכים, לשיטתם התורה עצמה הגדירה מצוות מסוימות כחובה על אנשים וכרשות אצל הנשים. מצוות כאלו מותר לנשים לקיים למרות שכרוך בזה איסור תורה אחר⁴⁹ (כגון כלאיים בציצית או סמיכה גמורה על בהמה, שייתכן שזה איסור תורה).

הרמב"ם כותב (מעשה הקרבנות ג,יד) שבשעת הסמיכה הבעלים מתוודים. יש מקום לברר מתי נשים מתוודות על קרבן שהרי לא מסתבר כלל שנשים יהיו פטורות מווידוי⁵⁰, ולא ראיתי מישהו שעמד בזה ועוד צ"ע.

תנופה

הגמרא לומדת שנשים אינן חייבות להניף את קרבנותיהן למעט שני יוצאי דופן - מנחת סוטה ומנחת נזירה. הגמרא לומדת את זה מהכתוב (ויקרא ז,כט-ל) "דבר אל בני ישראל... והניף⁵¹, בני ישראל מניפין - ואין בנות ישראל מניפות". לכאורה נראה שזה לימוד זהה לדין הקודם של סמיכה, אלא שאם נעיין היטב נראה שיש הבדל חשוב בין שני הלימודים. כאשר פטרנו נשים מסמיכה, המעשה כלל לא נעשה. לעומת זה, התנופה נעשית ע"י שני גורמים -

⁴⁷ כמובן שכל הדיון הזה חשוב ביותר לעניין ברכה על מצוות שנשים פטורות מהן, ועיין בהמשך דברי הר"ן ואכמ"ל.

⁴⁸ הדוגמאות שהוא מביא הן תלמוד תורה, עלייה לרגל, חבישת תפילין וכמובן נושא הסמיכה. לפי זה ודאי שלא התירו אפילו איסור דרבנן.

⁴⁹ יש להעיר שבמסקנת דבריו נוטה הראב"ד לפסוק כר' יהודה שאין נשים סומכות רשות ולכן גם אין להן רשות לקיים מצוות אחרות כשאפשר להגיע לקלוקל. לעומתו רוב הראשונים נוטים לפסוק במחלוקת זו כר' יוסי, ודו"ק.

⁵⁰ להבדיל מסמיכה, שאינה מעכבת את הכפרה (מעשה הקרבנות ג,יב), הווידוי כן מעכב (הלכות תשובה א,א).

הבעלים והכהן, לכן למרות שנשים אינן מניפות אין זה אומר שקרבן אינו מונף, אלא הכהן מניף אותו לבדו. כך פסק הרמב"ם בהלכות מעשה הקרבנות (טז) "היתה אשה בעלת הקרבן אינה מניפה, אבל הכהן מניף שקרבנה טעון תנופה והיא פסולה לתנופה...". למרות האמור לעיל יש עדיין דמיון גדול בין שני המעשים האלו. כפי שכתבנו למעלה הסמיכה והתנופה הן שני המעשים שהבעלים עושה בתהליך הקרבת הקרבן, ומשניהם נשים פטורות. הגמרא במנחות צג ע"ב מגדירה את שני המעשים האלו בתור 'שיירי מצווה' ומשמעות הביטוי היא שאין הם מעכבים את הכפרה. נקודה זאת היא אולי פתח להבין מדוע אפשר לפטור נשים ממעשים אלו. מכיוון שאין הם מעכבים, נתפסים המעשים האלו בתור מעשים לא הכרחיים שאפשר לפטור מהם גורמים שונים⁵².

שונות

בתוך הרשימה של הרי"ף גיאת ישנן שלוש מצוות שאינן נידונות בסוגיות בקידושין ולכן לא נרחיב את הדיבור עליהן, אלא נעיר הערות בודדות.

יוצא צבא כל זכר – לכאורה יש להביא סיוע מכאן לשיטת החינוך (במצוות תקעה-תקז) שכל מצוות המלחמה נוהגות רק באנשים מפני שהם הראויים למלחמה, ולא כמו שעולה מפשט דברי הרמב"ם (הלכות מלכים ז,ד; ספר המצוות סוף השורש ה-יד) שנשים נלחמות במלחמת מצווה⁵³.

שקלים כל העובר על הפקודים – המשנה בשקלים (א,ג) פוטרת במפורש נשים מחובת הבאת מחצית השקל. הברטנורא כותב שלומדים את זה מהפס' 'ונתנו איש כופר נפשו' איש ולא אשה⁵⁴. למרות זאת, במשנה אחרת (שקלים א,ה) מפורש שלמרות שאין מחייבים אותן להביא אם הביאו מקבלים מידן, וזה להבדיל מגויים שאם הביאו מחצית השקל אין מקבלים מידם⁵⁵.

⁵¹ בתורה עצמה לא כתוב 'והניף' אלא 'להניף', ועיין ברש"י על קידושין לו ע"א (ד"ה דבר אל בני ישראל).

⁵² עניין זה דומה קצת לסברא שכתבנו למעלה לגבי מצוות עשה שהזמן גרמן, ועיין בסוף המאמר.

⁵³ עיין ביביע אומר (חלק ח או"ח סימן נד אות ג) שדן בדבר. ראוי להעיר שתשובה זאת היא המקור היחיד שנמצא בפרויקט השו"ת של בר-אילן (גירסא 12) הדן בתשובה זו של הרי"ף גיאת.

⁵⁴ עיין בגר"י פערלא ח"א עמ' 239 – 242 שדן באריכות בדרשה זו של הברטנורא וכותב שאין לה מקור מפורש בדברי חז"ל.

⁵⁵ הטעם לכך פשוט לכאורה, הנשים הן חלק מכלל הציבור שבשם מקריבים את הקרבנות במקדש ולכן הן יכולות לתרום לקופת הציבור, מה שאין כן הגויים שאינם חלק מעם ישראל ולמרות שיכולים להקריב קרבנות יחיד אין הם יכולים לקחת חלק בקרבנות הציבור של עם ישראל.

איש כי תצא ממנו שכבת זרע – לכאורה הדברים תמוהים, הרי באשה לא שייכת שכבת זרע ומה המשמעות לפטור אותה מאיסור זה? אלא שיש להעיר שבדין טומאת שכבת זרע נחלקו בגמרא (נדה מב ע"א) האם פולטת שכבת זרע היא כרואה או כנוגעת. למאן דאמר שנחשבת כנוגעת אפשר לומר שהאיש נחשב כרואה⁵⁶ והאשה נחשבת כנוגעת. למאן דאמר שנחשבת כרואה, דיני שכבת זרע זהים באיש ובאשה ואין מקום למנות מצווה זו ברשימת המצוות שנשים פטורות מהן, ועיין עוד בדברי הגר"י פערלא (ח"א עמ' 242) שסיים בצ"ע.

סיכום

במהלך המאמר עברנו על שלושים המצוות שמנה הרי"ף גיאת⁵⁷ וניסנו להבהיר את המקורות לפטור נשים במצוות אלו. נראה לומר שיש נקודה בסיסית שקיימת בחלק ניכר מן המצוות. לפני שניגשים למצוא את המקור ללימוד שנשים פטורות במצווה מסויימת חשוב להבין את הגדרת המצווה והאם יש מקום לחפש פטורים בקיום מצווה מסוג זה. לעניות דעתי, בשלוש הקבוצות המרכזיות של המצוות בעצם הגדרת הקבוצה יש תכונה שמאפשרת לפטור אנשים מסויימים: במצוות הבן על האב העובדה שאדם לא עושה את הדבר לעצמו, ואם הוא לא יעשה אז אחרים יבצעו את הדבר, מאפשרת לפטור נשים מקיום מצוות כאלו. במצוות עשה שהזמן גרמן העובדה שיש זמן מסויים בו בכל מקרה התורה פטרה מעשיית המצווה מלמדת שאפשר לפטור גם אנשים שונים. במצוות עבודת הבעלים במקדש (תנופה וסמיכה) העובדה שמצוות אלו הן רק שיירי כפרה ואינן מעכבות מאפשרת לפטור גורמים שונים מעשייתן⁵⁸. כל הסברות הללו אינן באות להסביר מדוע התורה פטרה נשים, אלא מדוע אפשר להעלות על הדעת לפטור נשים במצוות אלו, אם נמצא לכך מקור בפסוקים או במסורת.

⁵⁶ למרות שדין זה עצמו נמצא במחלוקת בגמרא בנדה כב ע"א, ודו"ק.

⁵⁷ במאמר עסקנו רק במצוות שהביא הרי"ף גיאת ונידונות בסוגיות במסכת קידושין, ישנן עוד כמה מצוות שייטכן שנשים פטורות בהן מדינא, ועיין סיכום של הדברים באנציקלופדיה תלמודית ערך אשה (כרך ב' עמ' רמב-רנז).

⁵⁸ יסוד זה נמצא גם בסברא של המהר"ל לגבי פטור כוהנות מהאיסור להיטמא למתים, ועיין בדברים שמובאים בגוף המאמר בפרק שהעוסק בעניין זה.